

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1948

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΟΡΤΣΙΛ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΣΠΥΡΟΥ ΜΕΛΑ

Μυαλό προικισμένο με σπάνια εύφυια, με ζωηρότητα μεγάλη και με πλάτος (δμως χωρίς βάθος), δημοσιογράφος λαμπρός, τόν καιρό της άκμης του συναρπαστικός (δμως χωρίς κύρος), πεζογράφος και δραματογράφος αξιόλογος, με μπρίο, με φαντασία, με εύρηματα, με εκλάμψεις (δμως χωρίς στερεότητα), Ικανός να γράψει πλήθος ωραία άποσπάσματα (δμως όχι ένα έργο αληθινά καλό από την αρχή ως το τέλος), θεατρικός διευθυντής τολμηρός, πρωτοποριακός, ο καλύτερος της εποχής του (δμως χωρίς καμιά σταθερότητα και συνέχεια στις σπασμωδικές προσπάθειές του), ο Σπύρος Μελάς κόντεψε να γίνει ένα σημαντικό πρόσωπο στην Ελλάδα της πρώτης πενήνταετίας του 20ού αιώνα (δμως δεν έγινε).

Είναι ωστόσο ο Σπύρος Μελάς μία περίπτωση που αξίζει να συγκρατήσεται την προσοχή του ψυχολόγου μελετητή. Ίσως μάλιστα κάποτε και του ψυχολόγου μυθιστοριογράφου που δεν αποκλείεται, αν τον ενοήσουν οι μουσες, να εμπνευστεί, από τις περιπέτειες του Φορτούνιο, ένα ζωντανό λογοτεχνικό τύπο, μοναδικό και αξέχαστο στα χρονικά της μυθιστοριογραφίας, σαν τον Ταρταρίνο της Ταρασκόνης λόγου χάρη. Όμως με μία πίκρα ρωμαίικη που δεν είχε ο Γάλλος εκείνος του Νότου.

Ο Σπύρος Μελάς γνώρισε πάθη πολλά στη ζωή του, τό λέω προς έπαινό του. Το πιο δυνατό, ωστόσο, τό πιο φλογερό, τό πάθος που τελικά προσδιόρισε την εξέλιξη της σταδιοδρομίας του είναι ένα πάθος ιδιότυπο που δεν ξέρω να αναλύθηκε πουθενά και που θα τό όνομάσω κάπως πλατειαστικά: τό πάθος του ανθρώπου που δίνεται στην έξουσία. Στην έκαστοτε, στην οποιαδήποτε έξουσία.

Μιλώ για πάθος, δηλαδή για μία κατάσταση των άκρων, για μία παρόρμηση άσυγκράτητη που όδηγεί εκείνον που κατέχεται απ' αυτήν σε πράξεις υπερβολικές, επικίνδυνες, έξωφρενικές, πράξεις που κάθε άλλος θα τις απόφευγε. Είναι, θαρρείς, μία άκατανίκητη γοητεία, περίπου έρωτική, που άσκει άπάνω σ' έναν άνθρωπο ή μυστική δύναμη της έξουσίας. Κι αυτός, χωρίς να σκεφτεί τί κάνει, είναι έτοιμος να θυσιάσει μονομιώς ότιδήποτε, τη σοβαρότητά του,

την υπόληψή του, τις ιδέες του, τις φιλίες του, τό μέλλον του, για να δοθεί σ' αυτήν. Όχι για να τη μεταχειριστεί ο ίδιος, σα φορέας της κρατικής δύναμης, μά για να γίνει όργανό της. Κανείς δεν τον άναγκάζει να τό κάμει, ούτε τό άληθινό συμφέρον του του τό έπιβάλλει. Μακριά από την έξουσία θα μπορούσε και μίαν άνετη ζωή να έξασφαλίζει και στην εργασία του να προκόψει καλύτερα απ' ό,τι έκαμε. Μά δεν τον άφήνει τό πάθος.

Σε παλαιότερα χρόνια έλευθεροτυπίας και μεγάλων έκλογικών άγώνων, ο Σπύρος Μελάς, νέος τότε και γεμάτος κέφι και τάλαντο, είχε γίνει διάσημος στα πολιτικά και δημοσιογραφικά γραφεία της Άθήνας για την καταπληχτική εύκολία των πολιτικών του μεταστροφών. Όστερα από κάθε μεταπολίτευση, όταν ο νέος κυβερνήτης πήγαινε ν' αναλάβει την έξουσία, ήταν σχεδόν άναπόφευγο πώς θα βρισκε στον προθάλαμο του πολιτικού του γραφείου τό Σπύρο Μελά να τον περιμένει. Είναι ο ίδιος ο Σπύρος Μελάς που λίγο πριν τον είχε καταγγείλει από τις στήλες του τύπου ως έχθρό του λαού, ως προδότη των έθνικών ιδανικών, ως τύραννο κλπ. Τώρα τον άρπαζε με φωνή συγκινημένη, συχνά με δάκρια στα μάτια (γιατί παρασύρεται, σαν τους ήθοποιούς, από τό ρόλο που παίζει και κλαίει αληθινά) και του έλεγε: «Είμαστε στο πλευρό σας, κύριε Πρόεδρε, έτοιμοι για κάθε θυσία! Τραβάτε εμπρός και σας ακολουθοΰμε μέχρις έσχάτων!» Όλος ο κόσμος ήξερε πώς είχε πει τά ίδια λόγια στον άρχηγό της αντίπαλης παράταξης και πώς θα τά ξανάλεγε με την πρώτην εύκαιρία. Μά οι πολιτικοί έχτιμούσανε τό δημοσιογραφικό του τάλαντο και προφασιζόντανε πώς είχανε ξεχάσει τά παλιά.

Σχηματοποιώ κάπως τό έπεισόδιο, μά νομίζω πώς δε μακραίνω από την άλήθεια. Έχω άκούσει από παλαιούς Άθηναίους δημοσιογράφους τις πιο τρελές Ιστορίες για τις θρυλικές άποσκιρτήσεις του Φορτούνιο, πώς ένα πρωί δημοσίευσε φοβερό άρθρο εναντίον του Βενιζέλου και πώς τό ίδιο βράδι βρισκότανε άρχισυντάχτης μιας άδιάλλαχτης βενιζελικής έφημερίδας και άλλα τέτοια πολλά. Τά άνέκδοτά του κυκλοφο-

ροῦν ἀπὸ στόμα σὲ στόμα καὶ παραλλά-
ζουν σὰ δημοτικά τραγούδια, ἡ οὐσία ὁμῶς
τῆς περίπτωσης μένει ἡ ἴδια.

Φυσικὸ εἶτανε πῶς, μέσα σ' αὐτὸν τὸν
παλαβὸ χορὸ, παραπατοῦσε καμιά φορά,
τὸν ἀρπαζε ἢ τοιμπίδα τοῦ παλαιοῦ μας
διχασμοῦ καὶ τὸν ἔχωνε μέσα λίγον καιρὸ.
"Ὅταν τὸν πρωτογνώρισα, στὰ 1929, τὸ με-
γάλο του καμάρι εἶτανε νὰ λέει μὲ στόμ-
φο: «Εἶμαι ὁ μόνος Ἕλληνας ποὺ φυλα-
κίστηκε κι ἀπὸ τὶς δυὸ παρατάξεις, γιὰ
τοῦτο εἶμαι ὁ μόνος Ἕλληνας ποὺ μπορεῖ
νὰ κρίνει ἀμερόληπτα καὶ τὸ βενιζελισμό καὶ
τὸν ἀντιβενιζελισμό». Εἴμουνσ πολὺ νέος,
σχεδὸν παιδί, κι αὐτὰ μοῦ ἔκαναν ἐντύ-
πωση. «Νὰ ἕνας ἐλεύθερος ἄνθρωπος!»
συλλογιζόμουν.

Ἐξάλλου ὅλα αὐτὰ εἶτανε γιὰ τὸ Σπύρο
Μελά, τὰ χρόνια ἐκεῖνα, ἕνα ἄλλοθι σπου-
δαῖο. Θεωρητικὰ εἶτανε κατὰ κάποιον
τρόπο συνεπής. Ὑποστήριζε τὰ δημοκρα-
τικά ἰδανικά, τὸ δημοτικισμό, τὴν κοινωνικὴ
πρόοδο, τὴ ζωντανὴ τέχνη, τὴν ἐλευθερία
τοῦ πνεύματος. Μὲ δυνατὰ ἐπιχειρήματα
πολεμοῦσε ἐξίσου τὶς θεωρίες τῆς ἄκρας
δεξιᾶς καὶ τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς, τὴ βία, τὴ
διχτατορία, τὸν ὀλοκληρωτισμὸ κάθε μορ-
φῆς. "Ὅταν ἔφευγε ἀπὸ μιὰ πολιτικὴ παρά-
ταξη γιὰ νὰ πάει σὲ ἄλλην, εἶχε πάντα
πρόχειρη τὴ δικαιολογία ὅτι τὸ κόμμα ποὺ
παρατοῦσε πρόδωσε τὰ ἰδανικά του, τὰ
σταθερά, τὰ ἀναλλοίωτα ἰδανικά του. Σὰν
πνευματικὸς ἄνθρωπος λοιπὸν ποὺ πίστευε
στὴν προτεραιότητα τῶν πνευματικῶν ἀξιών,
θυσιάζε ἀδίσταχτα (δηλαδὴ ἔτσι ἔλεγε) τὰ
κόμματα καὶ τὰ πρόσωπα γιὰ χάρη τῶν
ιδεῶν. Καὶ βέβαια, μέσα στὴ δίνη τῆς ἐλ-
ληνικῆς πολιτικῆς, δὲν εἶτανε δύσκολο νὰ
βρεῖ κανεὶς ἐπιχειρήματα ἐναντίον ὄλων τῶν
κομμάτων καὶ τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν. Ἀρ-
κετὸν κόσμον ἔπειθε, ἄλλοι χαμογελοῦσαν
εἰρωνικά, μὰ ἔσωζε τὰ προσχήματα καὶ
κρατοῦσε τὴ θέση του στὴν πνευματικὴ
μας ζωὴ.

Ἡ κατάσταση ἔλλαξε μὲ τὴ διχτατορία
τῆς 4ης Αὐγούστου. Ὁ Σπύρος Μελάς δὲν
κρατήθηκε· ἔτρεξε νὰ γίνει ὀπαδὸς τοῦ νέου
καθεστῶτος. "Ὅμως αὐτὴ τὴ φορά τὸ καθε-
στῶς δὲν εἶτανε μιὰ παράταξη μὲ κοινοβου-
λευτικὴ ἐμφάνιση, σὰν τὸν βενιζελισμό καὶ τὸν
ἀντιβενιζελισμό, οὔτε μιὰ προσωρινὴ στρατιω-
τικὴ Κυβέρνηση, σὰν τοῦ Πλαστήρα λ.χ., ποὺ
κήρυχνε ὅτι σκοπὸς τῆς εἶτανε ἡ ἀποκατά-
σταση τοῦ Συντάγματος καὶ τῶν λαϊκῶν ἐλευ-
θεριῶν. Τὸ καθεστῶς τοῦ Μεταξᾶ εἶτανε μιὰ
διχτατορία μὲ πνεῦμα φασιστικὸ, ὀλοκληρω-
τικὸ, διχτατορία ποὺ παρουσιαζότανε μὲ
θεωρητικὸν ἐξοπλισμὸ ἀπροκάλυπτα ἀντιδη-
μοκρατικὸ. Ὁ ἴδιος ὁ ἀρχηγὸς τῆς δήλωνε
ἐπισημότατα ὅτι ὁ Ἕλληνισμὸς ἔπρεπε νὰ
πάψει νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ τὸ ἰδανικὸ τῆς ἀρ-
χαίας Ἀθήνας καὶ ν' ἀρχίσει νὰ πιστεύει
στὸ ἰδανικὸ τῆς ἀρχαίας Σπάρτης. Προσ-
χωρώντας στὸ καθεστῶς αὐτό, ὁ Σπύρος

Μελάς βρέθηκε ξαφνικὰ ἀπογυμνωμένος
ἀπ' ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ εἶχε χρησιμο-
ποιήσει στὶς προηγούμενές του ἀποσκιρτή-
σεις. Σιωπηλὰ ἀναγκάστηκε ν' ἀπαρνηθεῖ
ὀλοκληρὸ τὸ πνευματικὸ παρελθόν του, τὶς
θεωρητικὲς του προσπάθειες, τὶς ἰδεολογι-
κὲς του μάχες, τὴ λαμπρὴ καὶ πολύχρονη
ἀρθρογραφία του στὸ *Ἐλεύθερον Βῆμα* γιὰ
τὴν ἐλευθερία τοῦ πνεύματος, τὸ περιοδικὸ
Ἰδέα ποὺ εἶχσμε βγάλει στὰ 1933, κάτω ἀπὸ
τὴ διεύθυνσή του, μὲ παρόμοια γραμμὴ καὶ
ποὺ σήμερα τὸ πλαστογραφεῖ. Ὅλα αὐτὰ
τὰ πῆρε τὸ ποτάμι. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει ἡ πα-
ρακμὴ τῆς εὐφυΐας του.

Ἀρχίζει κι ἡ ἀπομόνωσή του. Ἡ πνευ-
ματικὴ μας κοινωνία βέβαια πουριτανικὴ
δὲν εἶναι. Ὅστόσο, παρὰ τὴν ἀναμφισβή-
τητὴ ἐλαστικότητά της στὰ ζητήματα τοῦ
ἥθους, ὑπάρχουν ὀρισμένα ὄρια ποὺ δὲν
ἀνέχεται νὰ τὰ ξεπεράσει ἕνα μέλος της.
Ὁ Σπύρος Μελάς, μὲ τὴ στάση του ἀπέ-
ναντι στὴ διχτατορία τῆς 4ης Αὐγούστου,
ἔδωσε τὴν ἐντύπωση ὅτι, σὰ λογοτέχνης
καὶ πολιτικὸς στοχαστὴς καὶ μαχητὴς τῶν
ιδεῶν, ὄλην του τὴ ζωὴ ἔλεγε ψέματα, κι
αὐτὸ ἡ πνευματικὴ μας κοινωνία δὲν μπό-
ρεσε νὰ τὸ καταπιεῖ. Γιὰ ἕναν πολιτικὸ ποὺ
θὰ κήρυχνε τὸ «*primum vivere deinde phi-
losophari*» θὰ βρῖσκामε δικαιολογίες. Γιὰ
ἕνα συγγραφέα ὁμῶς, καὶ μάλιστα συγ-
γραφέα ποὺ φιλοδόξησε νὰ παίξει ρόλο ἰδε-
ολογικοῦ ὀδηγοῦ, πειστικὲς δικαιολογίες σὲ
μιὰ τέτοια περίπτωση, ὡς φαίνεται, δὲν ὑ-
πάρχουν. Ὁ Σπύρος Μελάς, νιώθοντας τρι-
γύρω του τὴ γενικὴ ἀποδοκιμασία τῶν συν-
αδελφῶν του, τῶν ὁμοτέχνων του, τῶν ἀν-
θρώπων ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν πνευματικὴν
οἰκογένειά του, ἄρχισε νὰ γίνεται πικρὸς,
ἀρνητικὸς. Βάλλθηκε νὰ μᾶς κοιτάζει ὄλους
μὲ κακὸ μάτι σὰ νὰ εἶτανε τὸ φταίξιμο
δικό μας.

Ἡ κατάστασή του εἶτανε δυσάρεστη, μὰ
δὲν εἶχε πάρει ἀκόμα δραματικὲς διαστά-
σεις. Στὸν πόλεμον τοῦ 1940 ὁ Σπύρος Με-
λάς ἀκολούθησε τὸν ἐνθουσιασμὸ τοῦ ἔ-
θνους καὶ συναδελφώθηκε πάλι μ' ὄλο
τὸν κόσμον. Μιὰ μέρα ὁμῶς τοῦ Ἀπρίλη τοῦ
1941 οἱ Γερμανοὶ μπήκανε στὴν Ἀθήνα καί,
γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἔφυ-
γαν οἱ Τούρκοι, ὁ τόπος εἶδε μιὰν ἐξουσία
ξένη κι ἐχθρική. Οἱ οἰκεῖοι τοῦ Σπύρου Με-
λά, γνωρίζοντας τὴν ψυχολογία του, ἀνα-
ρωτήθηκαν τί θὰ ἔκανε ἄραγε τούτῃ τὴ
φορά. Θὰ κατόρθωνε νὰ συγκρατήσῃ τὸν
ἑαυτό του; Δὲν ἀναρωτήθηκαν πολὺν καιρὸ.
Τὶς πρώτες κιόλας ἡμέρες τῆς κατοχῆς κι
ἐνῶ ἡ Ἑλλάδα πολεμοῦσε ἀκόμα στὴν
Κρήτη, ὁ Σπύρος Μελάς ἔγραψε τὰ γνωστά
του ἄρθρα ποὺ κήρυχναν, μὲ καταπληχτικὸ
κυνισμό, τὴ συνεργασία μὲ τὸν ἐχθρὸ. Ὑ-
ποστηρίχθηκε τελευταῖα ἀπὸ ἀνθρώπους
ποὺ μάταια προσπαθοῦν νὰ τὸν καλύψουν,
πῶς τὰ ἔγραψε «ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς γερμα-
νικῆς τυραννίδος». Εἶναι ψέμα. Κανεὶς Γερ.

μανός δὲν ἀσχολήθηκε μαζί του. Οὔτε ἤξεραν οἱ Γερμανοὶ τὴν ὑπαρξή του. Τουναντίο ἔχουμε ὑπ' ὄψη μας περιπτώσεις ἄλλων ἀνθρώπων, πού μπορούσαν νὰ ἐπηρεάσουν μὲ τὴν πέννα τους καὶ πού οἱ Γερμανοὶ τοὺς βολιδοσκοπήσαν γιὰ νὰ καταλάβουν ἂν ὑπῆρχε σ' αὐτοὺς διάθεση πνευματικῆς συνεργασίας· ὅταν συναντήσανε ἄρνηση δὲν ἐπιμείνανε καθόλου. Περισσότερο πιεστικοὶ φάνηκαν κατόπι οἱ Ἴταλοὶ πού μεταχειρίστηκαν, γιὰ τὸν προσεταιρισμὸ τῶν διανοουμένων, τὸ δολιότατο μέσο τῆς προσφοράς τροφίμων τὴν ἐποχὴ τοῦ λιμοῦ. Κι αὐτοί, ὅπου συναντήσανε σταθερὴ ἄρνηση, δὲν ἐπιμείνανε πολὺ. Ἡ ἀλήθεια στὴ θλιβερὴ αὐτὴ ὑπόθεση, *ὀλόκληρη* ἢ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ Σπύρος Μελάς οὔτε πιέστηκε οὔτε βολιδοσκοπήθηκε οὔτε ἔλαβε καμιάν ὑλικὴ ἢ ἠθικὴ ἀμοιβὴ ἀπὸ τοὺς καταχτητές. Προσφέρθηκε αὐθόρμητα, χωρὶς νὰ ζητήσει τίποτα, ἀκολουθώντας μονάχα τὸ παράξενο του πάθος.

Οἱ συνέπειες τῆς πράξης αὐτῆς εἶναι γνωστές. Ὁ Σπύρος Μελάς ἀπομονώθηκε σὲ σημεῖο τραγικόν, καταδικάστηκε ἠθικὰ ἀπὸ ὀλόκληρὴ τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία. Θυμοῦμαι μιὰ μέρα τῆς κατοχῆς πού τὸν ἀντάμωσα τυχαίᾳ στὸ δρόμο καὶ κατεβήκαμε μαζί τὴν ὁδὸ Σταδίου. Τὸ ἴδιο ἀπόγευμα δέχτηκα τηλεφωνήματα ἀπὸ φίλους δεξιούς καὶ ἀριστερούς: «Νὰ μὴ σὲ ξαναδοῦμε μὲ τὸ Σπύρο Μελά γιὰτί θ' ἀναγκαστοῦμε νὰ σοὺ κόψουμε κι ἐσένα τὸ χαιρετισμό!» Τὰ πνεύματα εἶταν ἐρεθισμένα καὶ ἀδιάλλαχτα, ἢ ἀτμόσφαιρα γεμάτη ἠλεκτρισμό. Ἐγὼ ὅμως εἶχα τὴν ἀδυναμία νὰ λυποῦμαι ἕναν παλαιὸ φίλο πού τὸν ἐβλεπα τόσο τσακισμένο, πού γνώριζα τὴν ψυχικὴ ἀρρώστεια του καὶ πού, ὡς ἕνα σημεῖο, γιὰ νὰ εἶμαι εἰλικρινής, τὸν θεωροῦσα κάπως ἀκαταλόγιστο. Δὲν μπορούσα νὰ ξεχάσω τὴν εὐχάριστη συντροφιά μας τοῦ παλαιοῦ εἰρηνικοῦ καιροῦ, τοὺς κοινούς μας ἐνθουσιασμούς καὶ τὶς ἀποτυχημένες μας συνεργασίες. Ἐξακολούθησα νὰ τὸν βλέπω (κατηγορήστε με, ἂν θέτε) καὶ νὰ τοῦ στέλνω τὰ νέα μου βιβλία μὲ ἰδιόχειρες ἀφιερώσεις, αὐτὲς τὶς ἀφιερώσεις πού σήμερα ἀναδημοσιεύει γιὰ νὰ μὲ «ἐξευτελίσει», καθὼς λέει (ἄξιός ὁ μισθός του!).

Μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωση, τ' ὄνομά του γνώρισε πάλι μιὰ παταγώδη δημοσιότητα. Ἡ Ἑταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, σὲ μιὰ Γενικὴ Συνέλευση πού ἔκαμε γιὰ νὰ ἐορτάσει τὰ νικητήρια, ἀποφάσισε πανηγυρικὰ νὰ τὸν διαγράψει ἀπὸ μέλος τῆς γιὰ λόγους ἐθνικῆς ἀναξιοῦτητας. Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ ὑποκινήθηκε ἀπὸ τὸ Εἰρηνικό καὶ πάρθηκε μὲ τρόπο «λαοκρατικό», χωρὶς νὰ τηρηθεῖ καμιὰ ἀπὸ τὶς διατυπώσεις πού ἐπιβάλλουν οἱ κανονισμοί: κλήση πρὸς ἀπολογία, διαδικασία τοῦ Πειθαρχικοῦ Συμβουλίου, ἔφεση ἐμπρὸς στὴ Γενικὴ Συνέλευση, ὅλα αὐτὰ μὲ ὀρισμένες προθεσμίες καὶ ἐγγυή-

σεις δικαιοσύνης. Ἡ ἀπόφαση λοιπὸν εἶταν παράνομη καὶ μπορούσε νὰ ἀκυρωθεῖ ἀπὸ τὸ Εἰρηνοδικεῖο. Ἐπρεπε ὡστόσο τὴν αἴτηση πρὸς τὸ Εἰρηνοδικεῖο νὰ τὴν ὑπογράψουν ὀχτὼ μέλη τῆς Ἑταιρίας. Ὁ Μελάς συμβουλευτήκε δικηγόρους πού τοῦ ετοίμασαν τὴν αἴτηση· δὲν εἶταν ὅμως εὐκόλο νὰ μαζέψει τὶς ὑπογραφές τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες πού τὸ Εἰρηνικό μεσουρανοῦσε καὶ πού βοῦσανε σ' ὅλην τὴν Ἀθήνα οἱ κόκκινες διαδηλώσεις: «Στοὺς προδότες θάνατος!»

Θυμᾶται ἄραγε μιὰν ἐπίσκεψη πού μοῦ ἔκαμε ἕνα πρωὶ καὶ τί τοῦ εἶπα καὶ τί μοῦ εἶπε, ἐνῶ τριγύρω μας παντοῦ ἔβραζε ἡ ἐπανάσταση; Κρατοῦσε τὸ χαρτί πού δὲν τὸ εἶχε ὑπογράψει κανεὶς, ἔτρεμε καὶ μοῦ ἔλεγε πὼς ἂν δὲν ὑπογράψω οὔτε ἐγὼ θὰ πάει ν' αὐτοχτονήσει. Σκέφτηκα λίγη ὥρα. Δὲ χωροῦσε ἀμφιβολία πὼς ὁ Σπύρος Μελάς ἔπρεπε νὰ τιμωρηθεῖ γι' αὐτὸ πού εἶχε κάμει, ἢ ποινὴ ὅμως ἔπρεπε νὰ ἐπιβληθεῖ σύμφωνα μὲ μιὰ νόμιμη διαδικασία κι ὄχι μέσα στὴ δημαγωγία καὶ τὴν ἀναρχία. Δὲν ἀγαπῶ τὴν ἀναρχία. Πιστεύω στὴν ἀνάγκη μιᾶς νομιμότητος. Ἄν παραδεχόμεσταν τὴν πράξη τοῦ Εἰρηνικοῦ, ἢ τὴν τιμὴ ὅλων τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων θὰ ἐξαρτιότανε πᾶς στὸ ἐξῆς ἀπὸ τὴν ἀγόρευση ἑνὸς καθοδηγητῆ κι ἀπὸ τὴ βοήθῃ μιᾶς διαδήλωσης. Πῆρα τὸ χαρτί καὶ ὑπόγραψα. Ὑπόγραψαν ὕστερα κι ἄλλοι συνάδελφοι κι ἡ ἀπόφαση τελικὰ ἀκυρώθηκε ἀπὸ τὸ Εἰρηνοδικεῖο. Εἶτανε μιὰ ὑπογραφή σύμφωνα μὲ τὴ συνείδησή μου, μὰ ἤξερα πὼς θὰ εἶχα νὰ τὴν πληρώσω ἀκριβὰ. Οὔτε τὸ Εἰρηνικό τὴ συγχώρεσε οὔτε ὁ Σπύρος Μελάς. Ὑποστηρικτὲς τῆς προδοσίας μᾶς ὀνόμασε ὁ ἀριστερὸς τύπος, ἐμᾶς πού ὑπογράψαμε. Περίπου μὲ τὰ ἴδια λόγια μὲ βρίζει σήμερα ὁ Σπύρος Μελάς.

Τὸ κίνημα τοῦ Δεκεμβριοῦ τοῦ 1944, μέσα στὶς ἄλλες συμφορὲς πού ἔφερε στὴν Ἑλλάδα, ἔριξε κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος στὴ λήθη (μιὰ τεχνητὴ καὶ νοσηρὴ λήθη) τὶς πράξεις τῶν δοσιλόγων. Ὁ Σπύρος Μελάς πῆρε θάρρος. Ὅταν, στὴν ἀρχὴ τοῦ 1945, διορίστηκε γενικὸς διευθυντὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, ὀρισμένα φιλικὰ πρόσωπα μοῦ ἀνακοίνωσαν πὼς ὁ Σπύρος Μελάς ἤθελε νὰ γίνῃ μέλος τῆς Καλλιτεχνικῆς Ἐπιτροπῆς. Τὸ ἤθελε μάλιστα μὲ κάποιον πάθος, παθιασμένος καθὼς εἶναι σ' ὅλους τοὺς ἐκδηλώσεις. Τὸ θεωροῦσε, ὡς φαίνεται, ὡς ἕνα εἶδος κοινωνικὴ ἀποκατάσταση ὕστερα ἀπὸ τὴ φοβερὴν ἀπομόνωση πού εἶχε ζήσει καὶ ἀπαιτοῦσε, στὸ ὄνομα τῆς παλαιᾶς μας φιλίας, αὐτὴ τὴν ἀποκατάσταση νὰ τοῦ τὴν προσφέρω ἐγώ. Ἀποκρίθηκα πὼς εἶταν ἀδύνατο, κατὰ τὴν κρίση μου, νὰ ἐγκλωπώθῃ ἕνα ἐθνικὸ ἴδρυμα ἕναν ἄνθρωπο μὲ τόσο βαρὺ παρελθόν. Πρόσθεσα πὼς τὸ ἀληθινὸ συμφέρον τοῦ Σπύρου Μελά εἶτανε ν' ἀποφύγει ἐμφανίσεις πού θὰ μπορούσαν νὰ θεωρηθοῦν προκλητικὲς, νὰ ζήσει στὸ ἐξῆς μιὰ ζωὴ σεμνὴ κι ἀθόρυβη, νὰ δείξει

μεταμέλεια, ν' ἀφήσει νὰ ξεχαστοῦνε λίγο τὰ περασμένα, ν' ἀφοσιωθεῖ στίς ἐπαγγελματικές καὶ τίς πνευματικές του ἀσχολίες καὶ νὰ προσπαθήσει, ὕστερα ἀπὸ μερικά χρόνια, νὰ ξανακερδίσει τὴν ἀνοχή τῶν συναδέλφων του ὄχι μὲ τὴ θρασύτητα, ἀλλὰ μὲ τὴν καλὴ ἐργασία. Εἶτανε, νομίζω, ἡ πιὸ ὠφέλιμη συμβουλή πού μποροῦσε νὰ τοῦ δώσει κανεὶς καὶ θὰ εἶτανε κάπως διαφορετικὴ ἢ θέση του σήμερα ἂν τὴν εἶχε ἀκολουθήσει. Μὰ θὰ ἔπρεπε νὰ μὴν εἶναι ὁ Σπύρος Μελάς.

Σὲ λίγο ἄρχισα νὰ βλέπω σὲ ὀρισμένες ἐφημερίδες κάτι ἀνυπόγραφα σημειώματα, ὕβριστικά γιὰ μένα, ὅπου ἀναγνώριζα εὐκολὰ τὸ ὕφος τοῦ Φορτοῦνιο. Εἶταν ἡ ἐκδίκησή του. Μὰ δὲν ἄργησε νὰ ἐκστρατεύσει καὶ μὲ τὴν ὑπογραφή του. Τρία χρόνια τὸν ἄφησα νὰ μὲ βρίζει χωρὶς νὰ τοῦ ἀπαντήσω. Πιστέψατέ με ἂν θέτε, εἶναι ἴσως κουτὸ αὐτὸ πού θὰ πῶ, μὰ συλλογιζόμουν τὴν παλαιὰ καλὴ παρέα. Συλλογιζόμουν ἐπίσης πὼς εἶχα ἀπέναντί μου ἕναν ἀνθρώπο πού δὲν εἶταν ἐντελῶς ὑπεύθυνος γιὰ τίς πράξεις του. Ἀναγκάστηκα νὰ τοῦ δώσω μιὰν ἀπάντηση μονάχα φέτος, ὅταν ἔθιξε τὸ ἐθνικὸ μου συναίσθημα. Ὅσο ἀκαταλόγιστος κι ἂν εἶναι, στὸ σημεῖο αὐτὸ νομίζω πὼς δὲ χωροῦν ἀστεία καὶ θὰ εἶταν ἀσυγχώρητη ἢ ἀνοχή μου.

Δὲν πρόκειται ὥστόσο γιὰ μιὰ προσωπικὴ φιλονεικία. Τὸ ζήτημα τοῦ Σπύρου Μελά ἔχει πάρει γενικότερο χαραχτήρα. Ἐκαμε ἀκριβῶς τ' ἀντίθετο ἀπ' ὅ,τι σημείωσα παραπάνω. Θέλησε νὰ «ἀποκατασταθεῖ» μὲ τὴν αὐθάδεια, τὴν ἰταμότητα, τὸ νταηλίκι, τὴ δημαγωγία, τὴν καπηλεία τῶν ιδεῶν. Νόμισε πὼς θὰ ἔσβηνε τὸ παρελθόν του θορυβώντας καὶ βρίζοντας τοὺς ἄλλους. Εἶχε καὶ πολλές μνησικακίες, πολλές ψυχικὲς καταπιέσεις, πολλά πλέγματα. Ἀρκετοὶ συνάδελφοί του τὸν εἶχανε προσβάλει, μὲ τὰ λόγια τους ἢ τὴ σιωπὴ τους, τὸν καιρὸ τοῦ ἠθικοῦ ἐξοστρακισμοῦ του. Ἄλλους ἤθελε νὰ ἐκδικηθεῖ γιὰ τὴν ἀπόφαση τῆς Ἑταιρίας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν. Ἄλλους πάλι τοὺς μισοῦσε ἐπειδὴ εἶχανε δουλέψει, εἶχανε δώσει ἔργα ἢ εἶχε ἀναγνωριστεῖ ἢ ἀξία τοῦ ἔργου τους κι εἶχανε ἀνεβεῖ στὴν ἐχτίμηση τῆς πνευματικῆς κοινωνίας, ἐνῶ παράλληλα αὐτὸς εἶχε ξεπέσει.

Ὅλη αὐτὴ ἡ ψυχικὴ νοσηρότητά του ἔγινε δημόσια ἐξύβριση, διασυρμός, συκοφαντικὴ δυσφήμιση τῶν συναδέλφων του, πάντα βέβαια μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ ἀντικομμουνισμοῦ καὶ τῆς ἐθνικοφροσύνης. Ταυτόχρονα, μὲ τὴν ἀσυναρτησία πού τὸν χαραχτηρίζει, πᾶσχιζε νὰ ξαναπάρει μιὰ θέση μὲς στὴν πνευματικὴ μας κοινωνία, νὰ προσθέσει τὴν ὑπογραφή του στίς ἐθνικὲς διακηρύξεις τοῦ λογοτεχνικοῦ κόσμου, νὰ γίνεῖ μέλος τῆς νέας ἐνιαίας λογοτεχνικῆς ὀργάνωσης πού ἰδρύθηκε φέτος. Παρακάλεσε καὶ φοβέρισε. Μὰ ἡ μικρὴ πνευματικὴ μας

κοινωνία ἔδειξε στὴν περίπτωση αὐτὴ σταθερότητα κι ὁ Σπύρος Μελάς κατάλαβε πὼς ὑπάρχουν ὀρισμένες πόρτες πού ἡ ἰταμότητα δὲν μπορεῖ νὰ τίς ἀνοίξει.

Τότε πιά ἔφτασε στὰ ἔσχατα. Δὲ μὲ παίρνετε μαζί σας; Δὲ μὲ θεωρεῖτε δικό σας; Θὰ δεῖτε τί εἶμαι ἱκανὸς νὰ κάμω! Θὰ δυσφημίσω τόσο πολὺ τὴ νέα σας ὀργάνωση πού θὰ τὴν ἀναγκάσω νὰ διαλυθεῖ. Θὰ ματαιώσω τὴν ἴδρυση τοῦ Λογοτεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου πού σχεδιάζετε. Θὰ κάμω τέτοιο δημοσιογραφικὸ θόρυβο πού θὰ ζάλιστοῦν οἱ βουλευτὲς καὶ θὰ τρομάξουν οἱ ὑπουργοὶ καὶ κανεὶς δὲ θὰ τολμήσει νὰ παρουσιάσει τέτοιο νόμο. Θὰ δημιουργήσω ἀμφιβολίες γιὰ τὸν πατριωτισμὸ σας. Θὰ σᾶς συκοφαντήσω ὄλους ὡς «κρυπτοκομμουνιστὲς» ἢ «συνοδοιπόρους». Θὰ ἐκμεταλλεῖται τὴ νευρικὴ ταραχὴ τῶν ἡμερῶν πού ζοῦμε καὶ τὸ φανατισμὸ τῶν ἄκρων καὶ θὰ σᾶς κάμω ὄλους ὑποπτους. Θὰ διαπομπεύσω τὰ ὀνόματά σας, θὰ ρεζιλιέψω τὴν προσωπικὴ σας ὑπόληψη, θὰ σᾶς σκεπάσω μὲ λάσπες. Θὰ πείσω τὸ κοινὸ πὼς ὁ λογοτεχνικὸς μας κόσμος εἶναι σάπιος, πὼς τὰ ἔργα του δὲν ἀξίζουν τίποτα, πὼς ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία βρίσκεται σὲ ἔσχατο ξεπεσμό. Ὅπως ὁ Ναύαρχος Μιαούλης βούλιαξε τὸ στόλο, ἐγὼ θὰ βουλιάξω τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία! Κι ἀφοῦ, μέσα στὸν πυρεττὸ τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς, ξαναβγήκε στὸ φῶς ὁ βρυκόλακας τοῦ καθαρευουσιανισμοῦ, κι ἀφοῦ διασύρεται ἡ γλῶσσα τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Παλαμᾶ ὡς βάρβαρο ἰδίωμα καὶ ὡς ὄργανο τῶν Σλαβοκομμουνιστῶν, κι ἀφοῦ γίνεται ἀπόπειρα νὰ κατοχυρωθεῖ ἡ καθρεῦουσα μὲ διάταξη συνταγματικὴ, κι ἀφοῦ ἐσεῖς, οἱ τεχνίτες τοῦ λόγου, ὑποστηρίζετε τὴ γλῶσσα τοῦ ἔθνους καὶ τῆς λογοτεχνίας, ἐγὼ, γιὰ νὰ σᾶς ἐκδικηθῶ, θὰ ὑποστηρίξω τὸ βρυκόλακα! Σὰν ὀρισμένους ἀνθρώπους τοῦ Εἰκοσιένα πού, γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουν ἕνα προσωπικὸ ἢ πολιτικὸ τους μῖσος, πήγαιναν μὲ τοὺς Τούρκους, ἐγὼ, ὁ Σπύρος Μελάς, παλαίμαχος τῶν δημοτικιστικῶν ἀγῶνων, θὰ πᾶω μὲ τοὺς καθαρευουσιάνους! Θὰ πᾶω ἐναντίον τῆς δημοτικῆς, ἐναντίον τοῦ Σολωμοῦ, ἐναντίον τοῦ Παλαμᾶ, ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας!

Ἄς σταματήσω ἐδῶ. Ὁ Σπύρος Μελάς νομίζει πὼς τιμωρεῖ ἐμᾶς, ἐνῶ στ' ἀλήθεια τιμωρεῖ μονάχα τὸν ἑαυτό του. Ἡ σημερινὴ του δημοκοπία εἶναι σύμπτωμα μιᾶς ταραγμένης ὥρας τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς, πού θὰ περάσει γρήγορα. Ἀπ' ὄλον αὐτὸν τὸ θόρυβο δὲν πρόκειται νὰ μείνει τίποτα. Συλλογίζεται μονάχα κανεὶς μὲ κάποια μελαγχολία πόσο ἀφθονὰ οἱ θεοὶ χαρίζουνε στὸν τόπο μας τὴν εὐφυΐα καὶ τὸ τάλαντο καὶ μὲ πόσην κακοριζικιά τὰ παιδιὰ τῆς Ἑλλάδας σπαταλοῦνε πολὺ συχνὰ τὰ θεῖα δῶρα. Χτυπητὸ παράδειγμα τῆς σπατάλης αὐτῆς μένει ἡ περίπτωση τοῦ Σπύρου Μελά.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ